

Cathal McCall

Grænsen som fredens projekt

Fredsopbygning i europæiske grænselande kræver kontakt, det kræver kommunikation, og det kræver samarbejde på tværs af statsgrænser *og* på tværs af etniske og nationale skel. Respekt for kulturelle forskelle er det ledende princip for dette projekt, hvor klager over naboen bliver adresseret, og stereotyper udfordret med det formål at tackle angst og mistro. Ikke desto mindre har EU's økonomiske fokus krydret med det 21. århundredes fokus på "sikkerhed" betydet, at det grænseoverskridende samarbejde forstået som fredsopbygning er et tilsyneladende forladt håb bag "Europas døre". Schengens grænseregime og den europæiske naboskabspolitik er tvillingedynamikker, som efter sigende sikrer EU's "eksterne fronter" mod (forestillingen om) en række fjender på flere fronter – internationale terrorister, omstridte migranter og transnationale gangstere – og tilsvarende underminerer dette sikkerhedsregime "den bløde grænse-tilgang" til fredsopbygning på tværs af netop disse fronter. I konteksten af grænsers genkomst kunne den europæiske integration meget vel ændre sig fra mellemstatslig og grænseoverskridende fredsopbygning til, at der igen appelleres til Europas arv af grænsekonflikter og tvangsforanstaltninger på bekostning af freden.

Nøgleord: grænseoverskridende samarbejde, fredsopbygning, europæisk integration, Nordirland, brexit

Statsgrænser har fortsat en stor betydning i Europa. Selv der hvor den europæiske integrationspolitik måske har neddroset deres praktiske funktioner, holder de fortsat liv i nationale forestillinger, ikke mindst i form af identitetsbaserede skel mellem nationale befolkninger. Rigtig mange binære modsætninger, såsom forskelle mellem "selv og den anden", "os og dem", "venner og fjender", "her og der", "hjemme og ude", "national og international", "trussel og sikkerhed" og "inklusion og eksklusion" betinges af statslige grænser, ikke mindst fordi de er indbegrebet af dem (Newman, 2006a, 2006b). Det er ikke overraskende, når man tænker på, hvor meget der er blevet investeret i statsgrænser igennem historien; utallige legioner er faldet for at forsvare statsgrænser, eller fordi de var for ivrige efter at fjerne dem.

Territorielle konflikter opstår blandt andet, når grænser ikke er i stand til at afgrænse et "hjemsted" på tilfredsstillende vis for nationen. Mobiliseringen af nationens indbyggere hviler på en legitimerende ideologi bestående af myter,

tolkende symboler og en række nøgleressourcer, som forelægges befolkningen for at lancere voldelige kampagner rettet mod dens ”signifikante anden”.

Moderne nationalisme hylder dette forsvar af grænser og den dertilhørende erhvervelse af det territoriale hjem, samtidig med at fortidens myter om sejr og tab legitimerer de dertilhørende voldelige konflikter over territorie. Symboler som flag, sprog, sange, mærkedage og den kartografiske forestilling om det nationale territorie forbinder nationale myter med politisk mobilisering til voldelig konflikt. Kulturelle institutioner, såsom nationale museer, universiteter og nationale forestillinger, er ligeledes vigtige for at opdyrke og bevare forestillingen om det afgrænsede territorium, fordi de fremlægger og cementerer en meget levende repræsentation af det nationale hjemsted.

Dette formidable batteri af institutionel, ideologisk og kulturel kræft forstærker konceptualiseringen af grænselandet eller det såkaldte ”grænsescape” (borderscape) som steder, der præges af politisk kompleksitet, og hvor der findes konkurrerende diskurser og kampe om inklusion og eksklusion (Rajaram og Grundy-Warr, 2008). Ikke desto mindre, og ifølge antropologen Chiara Brambilla, er ”grænsescape-begrebet hovedsagligt ... indskrevet i muligheden for at frigøre den politiske forestilling fra byrden af det territoriale imperativ, alt imens det åbner rum, hvori nye former for organisation af politik og det sociale er mulige” (Brambilla, 2015: 112). Den europæiske unions grænsescapes kan således forstås som potentielt frigørende rum, hvor der er mulighed for interkulturel kontakt og samarbejde, som vanskeliggør opretholdelsen af binære forskelle mellem ”selv og den anden”, ”os og dem”, ”venner og fjender”, ”her og der”, ”hjemme og ude”, ”national og international”, ”trussel og sikkerhed” og ”inklusion og eksklusion” og derfor betragter grænsen som et fredsprojekt snarere end en årsag til konflikt.

Grænseoverskridende samarbejde og fredsopbygning

Den europæiske integrations stiftere havde ganske få alternativer til blot at acceptere grænserne tegnet af krige i Europa. Ikke desto mindre havde de en dobbelte målsætning, nemlig at regenerere Europa økonomisk for at opnå fred efter anden verdenskrig og samtidig omdanne Europas ”hårde grænser” til ”bløde grænser”. ”Hårde grænser”, fx høje toldskrænker, stod i vejen for økonomisk genopretning og udvikling. De hårde grænser hindrede også fysisk kontakt, kommunikation og samarbejde på tværs af grænser, aspekter som potentielt set var fordelagtige for fredsopbygningen. Mellestatsligt og grænseoverskridende samarbejde skal derfor forstås som sammenhængende processer, der hjælper med til at genkonfigurere grænser i stater, der er engageret i europæisk integration.

Det mellemstatslige forhold mellem Frankrig og Tyskland, som var nøglen til europæisk samarbejde, blev forseglet af den tyske kansler Helmut Kohl og den franske præsident François Mitterrand den 22. september 1984, da de hånd i hånd besøgte mindesmærket for første verdenskrig i Verdun for at mindes de faldne fra begge store verdenskrige. Mødet symboliserede et forsonende vendepunkt for europæiske stater forbundet i det europæiske samarbejde efter krigens ødelæggelser i det tyvende århundrede. Det Europæiske Råd finansierede grænseoverskridende samarbejde fra 1950'erne, hvilket var en vigtig lokal og regional forløber for denne symbolske begivenhed. Det regionale og lokale grænseoverskridende samarbejde, som inkluderede danske og tyske regionale myndigheder såvel som fransk-tysk udveksling for unge i begyndelsen af 1950'erne, var med til at starte fredsopbygningen fra bunden og op (Pollak, 2011).

For Niccolò Machiavelli er konflikt et resultat af menneskets behov for selvforsvar og ønske om magt (Machiavelli, 2011). Bottom-up grænseoverskridende fredsprojekter afspejler faktisk også sådanne menneskelige behov, men de er mindre grådige og bruger fredeligere midler til at afslutte voldelige konflikter og frigøre individer og fællesskaber. Grænseoverskridende samarbejde har været altafgørende for europæisk integration, fordi det introducerer en bottom-up tilgang til integration, som udgør en nødvendig modvægt til udemokratiske top-down lovgivningsprocesser i Bruxelles.

Grænseoverskridende samarbejde fremmer også fredsopbygning, fordi det kan åbne det statslige territoriale bur ved at promovere grænseoverskridende interkulturelle dialoger i de dele af samfundet, som er åbne for sådanne dialoger. Hvis fredsopbygningen – som et oprindeligt europæisk integrationsmål – fortsætter med at være på radaren hos den europæiske unions innovatører og beslutningstagere, så kunne man måske forvente, at interkulturelle projekter baseret på dialog ville blive "mainstream" i de eksisterende, mere økonomiske grænseoverskridende programmer. Men i stedet bliver den interkulturelle dialog blandt andet benævnt et bekvemmeligt "biprodukt" af grænseoverskridende kontakt, hvor det egentlige formål er at opnå det altoverskyggende mål i europæisk integration, nemlig økonomisk udvikling. Primusmotoren i den Europæiske Unions grænseoverskridende samarbejde vægttes som sådan over subnationalitet, neoliberalitet og "geoøkonomi" (Sparke, 2002). I det 21. århundrede har den øgede fiksering på sikkerhed på grund af forestillede trusler fra internationale terrorister, transnationale gangstere og omstridte migranter, yderligere kompliceret en grænseoverskridende *raison d'être*.

Tre årtier med EU-finansierede grænseoverskridende samarbejder har produceret overvældende resultater i fredsopbygningsprocessen i de europæiske grænselands, men den kommunikative symbolisme i deres samarbejde er alt

for sjældent blevet omsat til interkulturel interaktion på tværs af grænseescapes. Dels på grund af en fundamental mangel på dybere forståelse og dermed bæredygtig støtte til interkulturelle grænseoverskridende samarbejdsprojekter med fredsopbygning som centralt tema. Grænseoverskridende projekter er primært økonomiske og/eller sikkerhedsmæssigt orienteret, og derfor bliver promoveringen af interkulturel dialog af sekundær betydning (O'Dowd, 2002). Det er faktisk få projekter, der direkte har adresseret grænselandenes arv af konflikt og relaterede følelser af mistro, angst, foragt, sorg og had.

Når først konfliktfølelser bliver vækket, kan de inspirere normalt fornuftige mennesker til at begynde at overveje at tage andres liv. Såkaldte følelsesentrepreneurer – særligt etnonationalister og ekstremt højreorienterede ”populistiske” politikere – kan være fristet til at puste til ilden i følelsesmæssige konflikter og derved skabe betingelserne for politisk mobilisering og konflikteskalering. Disse følelser kan være til stede og eskalere uafhængigt af politikken, hvis der fx sker en uheldig magtforskydning i den demografiske relation til den ”signifikante anden” (se Stokłosa, 2020, i dette nummer). Frygt kan besætte sindet, misundelse ses i blanke øjne, had hvirvles op fra mund til mund, og hjertet bugner af intens kærlighed til kammerater og nationen.

Rester af sådanne følelser, som stadig er til stede i nogle grænselande, kan motivere befolkninger til at undgå overskridende grænsekontakt, kommunikation og samarbejde. Tyske og polske grænselande har fx en større tilbøjelighed til at undgå end til at indgå grænseoverskridende kontakt (Stokłosa, 2014). De tre grænseområder i Østrig, Italien og Slovenien har fortsat ”hårde” grænser i administrationen og i befolkningernes forestilling, da hver region fokuserer på eget statscenter med blikket væk fra grænselandet (Janschitz og Kofler, 2004). I den karpatiske euroregion har grænseoverskridende samarbejde faktisk skabt flere anti-ukrainske overbevisninger. Den regionale basarøkonomi har til gengæld skabt grundlag for et positivt grænseoverskridende samarbejde, der har skabt et socialt miljø, som understreger værdien af grænser som økonomiske ressourcer og grænseescapes som sociale rum (Hann, 1998). I ungarsk-rumænske euroregioner har de forskellige kompetencer, der findes på hver side af grænsen, ført til fjendtlighed mellem ungarske og rumænske embedsmænd, alt imens de fleste almindelige mennesker, her ligesom andre steder i Europa, forbliver lykosaligt uvidende om euroregionerne og det arbejde, som de udfører (Szabó og Koncz, 2006; Erőss et al., 2011). Den midlertidige genindførelse af fysiske grænseskel i den Europæiske Union, der kom som modsvar til middelhavsmigration og den såkaldte ”flygtningekrise” i 2015-16, forstærkede blot disse forestillinger om grænser.

I den situation vi befinder os i nu, kan EU-promoveret grænseoverskridende samarbejde give bagslag i form af ufølsomhed og arrogance. Ikke desto mindre varierer proveniensen, størrelsen og kompleksiteten af grænselands på tværs af Europa ekstremt meget, og man kan derfor ikke konkludere, at manglende appetit på grænseoverskridende samarbejde i nogle regioner betyder, at det mangler overalt. Hvis appetitten eksisterer, er der stadig mulighed for fredsopbygning gennem genevaluering af nationale fortællinger og en reorientering af nationale identiteter. Grænsescapes er kulturelle rum, som kan legemliggøre europæisk integrations integrerende symbolisme. Grænseoverskridende initiativer i grænsescapes kan generere kontakt, kommunikation og samarbejde, som er i stand til at adressere konflikter og relaterede problemer. Nøglen til fredsopbygningsprocessen i grænsescapes er – ligesom andre steder – at forstå den ”signifikante andens” kulturelle ståsted og respektere kulturelle forskelle. Symbolske gestus, der er i stand til at overskride grænser, kan resultere i to- eller flersprogede stednavne og gadeskilte såvel som offentlig kunst, der repræsenterer eller afspejler det forsonende ideal, at grænselandet er fælles for alle.

Omfanget af befolkningens engagement i grænseoverskridende projekter er altafgørende for værdiskabelse i fredsprocessen; jo mere den lokale befolkning engagerer sig, jo bedre er samarbejdet. Det kræver, at den Europæiske Unions grænseoverskridende bevillingsregimer bliver ved med at tilbyde relevante programmer og projekter til promovning af interkulturel kontakt, kommunikation og samarbejde. Men hvorfor blive ved med at tilbyde grænseoverskridende fredsskabende programmer, når Europa har været fredeligt i flere generationer? Det er nødvendigt, fordi vi ved, at grænsekonflikters følelsesmæssige betydning stadig eksisterer i residual eller udsat form i mange europæiske grænselands. Desuden medførte den østeuropæiske udvidelse i 2004 en numerisk stigning af reelle og potentielle grænselandskonflikter inden for det fælleseuropæiske samarbejdsrum. Dette politiske rum gør sig ikke kun gældende inden for Schengens grænser, men inkluderer hele den europæiske naboskabspolitik. Alligevel er der bemærkelsesværdigt få dedikerede fredsopbyggende programmer med grænseoverskridende prioriteter.

At overkomme forhindringer for grænseoverskridende fredsopbygning

Grænsescapes indeholder ofte praktiske og følelsesmæssige problemer for fredsopbygning, ikke mindst problemer forårsaget af grænsens tilstedeværelse. Praktiske forhindringer opstår fx på grund af opdeltede statslige systemer, ofte med forskellig valuta og beskatningsregimer; forskellige lokale kompetencer på hver side af grænsen; begrænsede ressourcer og støtte, inklusive det evige problem for

projektets bæredygtighed, nemlig at finde kapital til det ”bløde” grænseoverskridende samarbejde, som fredsopbygning kræver; og en tendens til at arbejde ”ryg mod ryg” fremfor grænseoverskridende når støtten er sikret. At arbejde over grænsen, og bo ”uden for kassen” er følelsesmæssigt ukomfortabelt, og man risikerer at møde fjendtlighed både på ”den anden side” og fra det nationale ”selv”, når man vender tilbage.

Fredsopbygning i grænselands støder på unikke praktiske og emotionelle udfordringer og kræver derfor innovative tilgange til at mobilisere kulturelle ressourcer på forskellig vis. Vigtigheden af at engagere græsrodderne i fredsopbygning er generelt set ret anerkendt i konfliktforskningslitteraturen. Det er ligeledes anerkendt, at det er svært at oversætte teori til praksis. At tiltrække folk til fredsopbyggende aktiviteter kræver innovativ tænkning og mobilisering af ressourcer, som kan stimulere en interesse. Kulturelle ressourcer som sport, musik, kunst, teater, film og massemedier kan appellere til og stimulere grænse-landenes befolkningers interesse og deltagelse i fredsopbygningen. Det er selvfølgelig problematisk, at musik og sport også appellerer til konfliktfølelser, men aktiviteter kan skabe et fredsopbyggende miljø baseret på respekt for forskelle, anerkendelse af fællesskabet og tillid mellem mennesker. Djæveln behøver ikke at have alle de bedste melodier, og fodbold behøver ikke at være krig.

Også teatre kan indgå i fredsopbygning. De kan tilvejebringe en æstetik af modtagelighed og transcenderende fredsopbygning, men publikummet er som oftest begrænset, og teatret rammer måske ikke dem, som har været mest direkte påvirket af konflikt. Hvor kunstarter kan bidrage materielt til fredsopbygning, så må der sættes spørgsmålstegn ved, hvor effektiv kunst er i dette arbejde pga. kunstens forholdsvis begrænsede appel inden for politik. På samme måde kan en film med fredsopbygning som tema meget let blive afvist af en af konfliktens parter, hvis de synes, at den er kritisk over for historiske begivenheder eller portrætter ”den signifikante anden” positivt og humaniserende.

Massemediernes rækkevidde skaber selvfølgelig også muligheder for effektiv fredsopbygning i samfund, som er hærdet af konflikt og tilbageholdende på engagement i synlige fredsopbyggende projekter. Ikke desto mindre har de kommercielle mediers nyhedsdækning skabt et kolossalt menneskeligt behov for drama og umiddelbarhed, hvilket appellerer mere til voldedige konflikter end til langsommelige fredsprocesser. Vold giver os en sensorisk stimulation, som fredsopbygning aldrig kan matche: Vold ses og høres, mens fredsopbygning kun kan mærkes (McCall, 2014).

Den irske grænse som et fredsprojekt

Den Europæiske Unions fredsprogrammer for Nordirland og grænseamter for Irland (1995-2027) har været bemærkelsesværdige undtagelser fra reglen, hvad angår grænseoverskridende samarbejde og fredsofbygning. På den irske ø har disse initiativer uden tvivl produceret positive fredsofbyggende resultater. På grund af øget kontakt, kommunikation og samarbejde på tværs af irske grænser og mellem konkurrerende irske og britiske nationale grupper, søger folk nu aktivt efter det fælles, og der er stigende respekt for de mindre kulturelle forskelle blandt deltagere i fredsofbygningsprocessen. Antallet af deltagere er også bemærkelsesværdigt. Projekterne rækker således meget længere end den officielle og mere ”professionelle fredsofbygning” helt ind i hjertet af grænse-landets mondæne fællesskaber.

Den Europæiske Unions fredsprogrammer for Nordirland og de irske grænseamter fokuserede på at understøtte øens politiske projekter. De var således dedikeret til at akkommodere politiske og kulturelle forskelle og til at ændre forankrede forestillinger om territorialitet igennem skabelsen af grænseoverskridende netværker til at fremme kontakt, kommunikation og samarbejde blandt mennesker på hver side af grænsen. Disse kontakt-, kommunikations- og samarbejdsnetværk var manifesteret i grænseoverskridende og fællesskabs-overskridende (Irish-Ulster British) partnerskaber finansieret af fredsskabende programmer. Det anslås, at over 161.000 personer deltog i grænseoverskridende aktiviteter, som var sponsoreret af Peace II (2000-2006) alene (dokument X). Mellem 1995 og 2008 deltog 450.000 individer i EU Peace og Interreg projekter (dokument XI), hvilket er en meget høj deltagelse i en befolkning på cirka 2,5 million indbyggere i Nordirland og irske grænseamter.

I de irske kulturelle grænse-scapes er ulster-britiske unionister og irske nationalistes kulturelle forskelle og fællestræk blevet udforsket på lokalt niveau igennem kontakt, kommunikation og samarbejde i et grænseoverskridende fællesskab (unionist-nationalist). Det kommunikative aspekt er vigtigt at have med i overvejelserne, fordi sprog ikke bare er et redskab til at informere, men også har indflydelse gennem følelser som en integreret del af konflikt-transformation (Britton, 2000). Kommunikationen, som flere tusinde EU fredsprogrammer og -projekter har faciliteret, har ophævet mange af de binære son-dringer mellem ”selv og anden”, ”os og dem”, ”venner og fjender”, ”her og der”, ”hjemme og udlandet”, ”national og udenlandsk”, ”inkludere og ekskludere” (McCall, 2011). Ikke desto mindre har Storbritanniens langvarige og indviklede tilbagetrækning fra den Europæiske Union fra 2016 til nu 2020 truet med at underminere meget af den fredsofbyggende proces i det irske grænse-cape. Brexit forstået som briternes forsøg på at genindføre grænser for at ”genvinde

kontrollen”, repræsenterer en modsatrettet kraft i forhold til forsøgene på at skabe grænseoverskridende kontakt, kommunikation og samarbejde på den irske ø. Brexit besidder således utvivlsomt et potentiale til at ødelægge fredsopbygningens resultater (McCall, 2018).

Grænseoverskridende samarbejde som fredsopbygningens faldgrube

Der hvor grænselandet er præget af fyrtårne af fælleseuropæisk grænseoverskridende samarbejde, som fordrer interkulturel dialog, venter der desværre også et utal af faldgruber. Grænser strukturerer i den grad stadig de forestillede fællesskaber, og de forhindrer langt hen ad vejen overvejelser omkring alternativer til den nuværende statslige, økonomiske, politiske, sociale og interkulturelle interaktion (Agnew, 2013: 315-316). Selv i sådanne ”post-konflikt” grænseescapes udgør forestillede grænser fortsat betydelige barrierer i fredsopbygningen (se også Stokłosa, 2020, og Andersen, 2020, i dette nummer). Risikoen er, at ”tvunget” grænseoverskridende samarbejde holder liv i en ”narcissisme af mindre forskelle”, hvor kontakten til den ”signifikante anden” fører til, at de mindre forskelle netop understreges med et overdrevet dementi af fællestræk.

Grænseoverskridende samarbejde kan meget vel tolkes som et overgreb på den grænse, som markerer hjemstedet, og dermed som en trussel mod hjemstedet. Hvis man føler sig truet, føler man også angst, og angst har vist sig at være en vigtig konfliktfølelse. Anton Blok advarer om, at mødet mellem etniske grupper ofte medfører en vis risiko for, at ”de mindre kulturelle forskelles narcissisme” accelererer, særligt blandt de, som søger at opretholde differentiering og modsatrettede elementer i deres subjektive position (Blok, 1998: 33-56). Anerkendelse og respekt for forskellighed skal være til stede, hvis interkulturel dialog på tværs af grænser skal styre uden om konflikt.

I egne med relativt nye konflikter kan grænseoverskridende interkulturel dialog meget vel fejle som fredsskabende initiativ. Den Europæiske Unions grænseoverskridende programmer for Vest-Balkan lægger godt nok vægt på interkulturel dialog og grænseoverskridende kontakt, kommunikation og samarbejde, men ikke i den eksplicitte kontekst af fredsopbygning. Diskussioner om kultur er her begrænset til generaliseringer, og finansieringen er meget begrænset. Det er den ganske givet, fordi man anerkender de begrænsede muligheder for at bruge grænseoverskridende samarbejde som fredsopbygning i Vestbalkan, hvor etniske og nationale fjendskaber lever videre i etnokratier, der opstået på basis af konflikt og etnisk udrensning (Ringdal og Simkus, 2012).

De steder hvor grænseoverskridende kontakt, kommunikation og samarbejde finder sted mellem lokale samfund, er der større sandsynlighed for at de opstår

intraetnisk fremfor interetnisk. I det ungarsk-slovakiske grænseland har etniske ungare i Slovakiet en større tendens end andre lokale til at forfølge grænseoverskridende forbindelser med deres ”pårørende” i Ungarn. Denne form for interaktion kan så til gengæld afføde angst og mistro blandt ungare mere generelt, selvom begge stater blev medlemmer af EU i 2004.

Sikkerhed og grænseoverskridende fredsopbygning

Med østudvidelsen i 2004 burde fredsopbygning have indtaget toppen af EU's agenda, da flere central-østeuropæiske grænsekonfliktscenarier blev inkorporeret i EU's politiske sfære: Ungarn, Rumænien, Polen, Baskerlandet, Irland, Catalonien, Flandern, Slovenien, og Kroatien. Udvidelsen forbinder EU direkte med konflikter, som rækker ud over dets ydre grænse: mellem Finland og Rusland, Estland og Rusland, Ungarn og Ukraine, Rumænien og Moldova, Kroatien og Serbien og ikke mindst mellem Cypern og Tyrkiet. Den europæiske naboskabspolitik trækker også unionen ind i konflikter, der rækker helt ind i Kaukasus, i Mellemøsten, i Nordafrika, konflikter mellem Rusland og Ukraine, Tyrkiet og Armenien, og Moldova og Transnistrien.

Ikke desto mindre har EU's fokus på ”sikkerhed” i det 21. århundrede betydet, at den stadige forstærkning af samarbejdets ”eksterne fronter” gør det grænseoverskridende samarbejde forstået som fredsopbygning til et tilsyneladende forladt håb bag ”Europas døre”. Schengens grænseregime og den europæiske naboskabspolitik er tvillingedynamikker, som efter sigende sikrer EU's ”eksterne fronter” mod (forestillingen om) fjender – internationale terrorister, omstridte migranter og transnationale gangstere – og tilsvarende underminerer dette sikkerhedsregime ”den bløde grænse-tilgang” til fredsopbygning på tværs af netop disse fronter (Smith, 2005; Browning og Joenniemi, 2008; Zeilinger, 2012).

Schengensamarbejdet og den europæiske naboskabspolitik har placeret det europæiske integrationsprojekt og dets vision om fredsopbygning i et ideologisk dilemma. Grænseoverskridende projekter er en del af den europæiske integrationsproces, og hvis de inkluderer en langsigtet forpligtelse kombineret med fokus på og ressourcer til interkulturelle projekter, har grænseoverskridende samarbejde også demonstreret potentiale til fredsopbygning. Ikke desto mindre spiller grænseoverskridende samarbejde en ubetydelig rolle i forhold til sikkerhed på EU's eksterne grænser, og det skal netop forklares i Schengensamarbejdet og den europæiske naboskabspolitik. Anskues EU-samarbejdet fra perspektivet af det stiftende fredsopbyggende projekt og *acquis communautaire*, så må samarbejdet siges at stå over for en ideologisk bankerot.

Konklusion

Fredsopbygning i europæiske grænselands kræver kontakt, kommunikation og samarbejde på tværs af statsgrænser og på tværs af etniske og nationale skel. Respekt for kulturelle forskelle er det ledende princip i denne projekt, hvor beklagelser over naboen bliver adresseret, og stereotyper udfordret med formålet at tackle angst og mistro. Dette er særligt en udfordring i grænselands, hvor kulturelle forskelle typisk er relativt små i forhold til de fællestræk, nationale grupper i et territorium som regel deler.

Mindre kulturelle forskelle kan få konflikter til at blusse op, når de forskellige grupper kæmper for at fastholde deres identitet. I såkaldte etno-nationale konflikter er intensiteten af konfliktfølelser helt sikkert omvendt proportional med mængden af kulturelle forskelle. Kulturelle forskelle i Vest-Balkan, Irland og Cypern er relativt små, men konflikterne har her været mere intense end andre steder i Europa. Fredsbyggeres fælles frustration omkring sådanne fjendtlige parter er netop, at "de ikke er så forskellige". Denne frustration er ganske forståelig, men ikke helt berettiget. Konflikt opstår netop, fordi forskellene ikke er store. Små forskelle bliver forstørret for at forstærke ens identitet, "ens selv", og dermed skelne "en selv" fra "andre". I konteksten af etniske eller nationale grupper bliver alle forsøg på at reducere "den lille forskel" set som angreb på det fælles selv, og det fremprovokerer netop en voldelig reaktion (Blok, 1998: 33-56).

Hvis grænselands er steder, som normalt fremviser komplekse, men mindre forskelle, omstridte diskurser og holdninger, så er det vigtigt, at fredsbyggere er meget omhyggelige med ikke at fokusere på forskelle, men understreger fællestræk. Risikoen er, at grænseoverskridende interkulturel kontakt, kommunikation og samarbejde intensiverer de mindre kulturelle forskelles narcissisme og overdriver konflikten. Derfor vil respekt for mindre kulturelle forskelle opfattes som en fredsopbyggende forudsætning.

Den Europæiske Union har holdt løftet om at ville genkonfigurere grænser som et fredsprojekt. Det grænseoverskridende samarbejde har potentiale til at udfordre binære forskelle mellem "selv og den anden", "os og dem", "venner og fjender", "her og der", "hjemme og ude", "national og international", "trussel og sikkerhed" og "inklusion og eksklusion", som er blevet dannet på grundlag af en europæisk imperial arv, og som nu er håndhævet af den moderne statsmagt (O'Dowd, 2010: 1031). Evidens fra det irske grænseland viser, at statsgrænsen kan genkonfigureres som et fredsprojekt. EU's fredsprogrammer for Nordirland og de irske grænseamter har givet en imponerende høst af fredsbyggende processer, som har genereret kontakt, kommunikation og samarbejde på tværs

af den irske grænse. Respekt for kulturelle forskelle og anerkendelse af ligheder kunne observeres blandt grænselandets deltagere i samarbejdet.

Grænseoverskridende multikulturel kontakt, kommunikation og samarbejde er dog sjælden på tværs af Europa. EU's grænseoverskridende initiativer har prioriteret økonomisk samarbejde, og grænsekonflikter, residuale følelser af mistænksomhed, angst, ærgerrighed, klagepunkter og had har været af sekundær betydning. Dette billede bliver yderligere kompliceret af det 21. århundredes fiksering på grænser som sikkerhed, som betyder, at grænseoverskridende samarbejde får som formål at sikre EU's ydre grænser.

Schengen og den europæiske naboskabspolitik underminerer dermed potentialet i det grænseoverskridende samarbejde, nemlig udfordringen af de binære forskelle mellem "selv og den anden", "os og dem", "venner og fjender", "her og der", "hjemme og ude", "national og international", "trussel og sikkerhed" og "inklusion og eksklusion", informeret af en imperial arv og håndhævet af den moderne statsmagt. I konteksten af grænsers genkomst i det 21. århundrede kunne europæisk integration meget vel ændre sig fra mellemstatslig og grænseoverskridende fredsofbygning til, at der igen lægges vægt på Europas historiske arv af (grænse)konflikt på bekostning af freden.

Litteratur

- Agnew, John (2013). Thinking about borders: Not just on the ground but also in the mind, pp. 315-328 i Peter Gilles, Harlan Koff, Carmen Maganda og Christian Schulz (red.), *Theorizing Borders Through Analyses of Power Relationships*. Bruxelles: P.I.E. Peter Lang.
- Andersen, Dorte Jagetic (2020). Gensyn med Ballybogoin – linjer, spor og tidevandsmarkeringerne i det nordirske grænseland. *Politica* 52 (4): 420-437.
- Blok, Anton (1998). The narcissism of minor differences. *European Journal of Social Theory* 1: 33-56.
- Brambilla, Chiara (2015). Navigating the Euro/African Border and migration nexus through the borderscapes lens: insights from the *LampadusaInFestival*, pp. 111-122 i Chiara Brambilla, Jussi Laine, James W. Scott og Gianluca Bocchi (red.), *Borderscapes: Imaginations and Practices of Border Making*. Farnham: Ashgate.
- Britton, Karl (2000). *Communication: A Physical Study of Language*. London: Routledge.
- Browning, Christopher S. og Pertti Joenniemi (2008). Geostrategies of the European Neighbourhood Policy. *European Journal of International Relations* 14 (3): 519-551.
- Eröss, Ágnes, Béla Filep, Károly Kocsis og Patrik Ta'trai (2011). On linkages and barriers: The dynamics of neighbourhood along the state borders of Hungary since EU Enlargement, pp. 69-93 i Heidi Armbruster og Ulrike Hanna Meinhoff (red.),

- Negotiating Multicultural Europe: Borders, Networks, Neighbourhoods*. Basingstoke: Macmillan.
- Hann, Chris (1998). Nationalism and civil society in Central Europe: From Ruritania to the Carpathian Euroregion, pp. 243-257 i John A. Hall (red.), *The State of the Nation: Ernest Gellner and the Theory of Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Janschitz, Suzanne og Andrea Ch. Kofler (2004). Protecting diversities and nurturing commonalities in a multicultural living space, pp. 193-213 i Vera Pavlakovich-Kochi, Barbara J. Morehouse og Doris Wastl-Walter (red.), *Challenged Borderlands: Transcending Political and Cultural Boundaries*. Aldershot: Ashgate.
- Machiavelli, Niccolò (2011) [1532]. *The Prince*. London: Penguin.
- McCall, Cathal (2011). Culture and the Irish border: Spaces for conflict transformation. *Cooperation and Conflict* 46 (2): 201-221.
- McCall, Cathal (2014). *The European Union and Peacebuilding: The Cross-Border Dimension*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- McCall, Cathal (2018). Brexit, bordering and bodies on the Island of Ireland. *Ethnopolitics* 17 (3): 292-305.
- Newman, David (2006a). The lines that continue to separate us: Borders in our 'borderless' world. *Progress in Human Geography* 30: 143-161.
- Newman, David (2006b). Borders and bordering: Towards an interdisciplinary dialogue. *European Journal of Social Theory* 9: 171-186.
- O'Dowd, Liam (2002). The changing significance of European borders. *Regional and Federal Studies* 12 (4): 13-36.
- O'Dowd, Liam (2010). From "borderless world" to "world of borders": Bringing history back in. *Environment and Planning D: Society and Space* 28: 1031-1050.
- Pollak, Andy (2011). Cross-border cooperation as part of the Irish peace process: Opportunities, impacts and challenges, pp. 135-144 i *Uprava*, vol. IX, vol. 2.
- Rajaram, Prem Kumar og Carl Grundy-Warr (2008). Introduction, pp. ix-xi i Prem Kumar Rajaram og Carl Grundy-Warr (red.), *Borderscapes: Hidden Geographies and Politics at Territory's Edge*. Minneapolis: Minneapolis University Press.
- Ringdal, Kristin og Albert Simkus (red.) (2012). *The Aftermath of War: Experiences and Social Attitudes in the Western Balkans*. Farnham: Ashgate.
- Smith, Karen E. (2005). The outsiders: the European Neighbourhood Policy. *International Affairs* 81 (4): 757-773.
- Sparke, Matthew (2002). Not a state, but more than a state of mind: Cascading Cascadias and the geoeconomics of cross-border regionalism, pp. 212-238 i Markus Perkmann og Ngai-Ling Sum (red.), *Globalization, Regionalization and Cross-Border Regions*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Stokłosa, Katarzyna (2014). The border in the narratives of the inhabitants of the German-Polish Border region, pp. 257-274 i Katarzyna Stokłosa og Gerhard Besier (red.), *European Border Regions in Comparison: Overcoming Nationalist Aspects or Re-Nationalization?* Abingdon: Routledge.
- Stokłosa, Katarzyna (2020). Belfast – fanget mellem det sekteriske og det kosmopolitiske. *Politica* 52 (4): 402-419.
- Szabó, Gyula og Gábor Koncz (2006). Transboundary interaction in the Hungarian-Romanian border region: A local view, pp. 163-170 i James Wesley Scott (red.), *EU Enlargement, Region Building and Shifting Borders of Inclusion and Exclusion*. Aldershot: Ashgate.
- Zeilinger, Bernhard (2012). The EU's external policy towards Eastern Europe on migration issues, pp. 60-80 i Klaus Bachmann og Elżbieta Stadtmüller (red.), *The EU's Shifting Borders: Theoretical Approaches and Policy Implications in the New Neighbourhood*. Abingdon: Routledge.

Dokumenter

- X: http://www.nicva.org/sites/default/files/d7content/attachments-resources/peace_iv_report_-_final_1_4.pdf and <https://www.osce.org/cio/90147?download=true> (sidst besøgt 30/11/2019).
- XI: In *The European Union and Cross-border Co-operation in Ireland* at http://www.crossborder.ie/events/Lessons_Colgan.ppt#463,11 (sidst besøgt 20/12/2019).